

Klebersteinsbrudd i Sørum

Kleberstein er en bergart som består av talk og mineralene kloritt, magnesitt og magnetitt. Bergarten er seig og nokså lett å skjære og hugge til. Dette viser navn som fettstein og grøtstein, som den også er kjent under. På engelsk heter den soapstone. På Vestlandet kalles den teljastein av det gammel-norske telja, som betyr å hugge eller skjære til. Vi kjenner ordet også i Sørum-målet.

I Sørum har vi et klebersteinsbrudd i Brennepåsen på Lystadmoen sør for Sørumsand og et til rett over grensa til Fet i Piggåsen. De eldste klebersteinskar vi kjenner til i Norge er funnet på sørvestlandet og stammer fra bronsealderen. Bruddene i Brennepåsen og Piggåsen er nok også gamle, men det er trolig først i vikingetiden en kan snakke om en industri her, dvs. at grytene ble laget for salg.

Klebersteins kokekar

Kleberstein ble særlig brukt til å lage kokekar. Slike kar var meget vanlige. Dette viser funn fra vikingetiden: Mens det er funnet ca. 200 jerngryter og 50 leirkar, er det hittil registrert nærmere 700 klebersteinskar. Klebersteinen er et svært holdbart materiale. En klebersteinsgryte kunne vare gjennomsnittlig i 20 – 30 år.

Andre fordeler ved gryten var at den tålte sterk oppvarming uten å slå sprekker, at opphetingen skjedde så jevnt at det som ble kokt aldri brente seg fast i bunnen og at karet holdt lenge på varmen.

Hvordan ble bruddene drevet?

Vi vet egentlig lite om selve driften av klebersteinsbruddene. Det er forholdsvis

Artikler nr. 6 – 2001 – 7. årgang

<http://sorum.historielag.no>

sjelden at de ligger opp i dagen, slik som i Brennepåsen. De fleste gruvene er drevet innover og nedover i fjellet. Grunnen til dette er at kleberstein tørker og blir hardere i lufta. Inne i berget er den bløtere og lettere å arbeide med. Klebersteinsbruddene danner derfor ofte trange gruver hvor det må ha vært vanskelig å komme til, men lett å bryte ut kleberstein.

Et godt eksempel på dette er en av gruvene i Piggåsen, hvor en kan komme 5 – 8 meter innover og nedover i fjellet. Men det er vanskelig å si hvor dyp den har vært, på grunn av ras som har gått inne i fjellet. En eldre mann fortalte for noen år siden ”at han i sin ungdom hadde gått langt innover i gruva, men aldri vært i bunnen” (A.S.) Langt inne i berget stupte gruva loddrett nedover og forsvant i mørket. Øverst i denne sjakten skal det ha vært rester av en trestige som førte ned til bunnen av sjakten. Mannen hadde aldri turt å gå ned, men hadde kastet stein ned i sjakten; ”etter fallet å dømme var den ganske dyp”.

Her kan det kanskje være på plass å nevne sagnet om en hund som skulle ha forvillet seg ned i en av gruvene: Den kom ut igjen på andre siden av Glomma!

Når gruvefolkene kom så langt inn og ned i fjellet, måtte de ha arbeidslys. Forskerne mener de har brukt tyristikker. I en av gruvene i Piggåsen finnes ”et hull eller en hank som var hugget ut i små fremspring i bergveggen. At disse kan ha tjent som holdere for til eksempel tyrifakler er godt tenkelig”.

Utformingen av karet

Dersom klebersteinen har ligget opp i dagen, fjerner en først den harde steinen med en pigghakke. Deretter hugger en prøver av klebersteinen med en meisel.

Prøvehullene går som regel like dypt som karemnene, 15 – 20 cm. Større prøvehull, ”røsker”, blir laget med hakke.

Gryteemnene blir som regel hugget til med bunnen ut fra bergveggen. Til dette brukte man en pigghakke, dobbelthakke eller en flatmeisel, 2-3 cm bred. Bunnen ble ofte gjort helt ferdig i bergveggen, mens gryteemnet satt fast og var lett å arbeide med.

Når en skal rive gryteemnet løs fra berget, hugger en inn fra siden med en pigghakke til emnet løsner etter en spalteflate. Til tross for at klebersteinen er seig, løsner den lettere enn en skulle tro. Dette viste seg ved et eksperiment som ble foretatt i Brennepåsen midt på 1960-tallet. I en av de 29 gruvene i Brennepåsen, som alle stikker opp i dagen, har gruvearbeideren forenklet arbeidet ved å hugge ut karemnene i avsatser nedover bergskrenten i to rekker. Dette ser en spor etter i graven som ligger nærmest veien.

Uthuling av karemnet ble som regel gjort like ved bruddstedet. Dette viser funn av halvferdige kar i avfallsdyngene rundt bruddstedene. Det var stor risiko for å ødelegge karemnet ved et feilhugg. Det var derfor ikke vanlig å frakte karemnene til for eksempel gården, selv om det finnes bevis på at grovhugne emner ble fraktet til gården med slede og at den finere utformingen skjedde der i ledige stunder.

Det var dessuten praktisk å starte utformingen mens steinen var fuktig og bløt. Skulle steinen bli for hard, kunne en legge den i bløt i myra. I Piggåsen fant man et igjenglemte kareme i en myr like ved bruddstedet.

Noen kar ble nokså grovt uthugd, mens andre har en utforming av høy klasse. Et kar som ble funnet ved Landvikvannet i Aust-Agder er hugget med flatmeisel i buede rifler fra kantranden og ned mot midten av bunnen hvor de løper sammen. På kantranden satte steinhuggeren til slutt sitt merke.

Gryten ble pusset innvendig for å holde på varmen og for at det som ble kokt ikke skulle sette seg fast. Pussingen

foregikk kanskje med kniv og sand. På Piggåsen er det funnet deler av fire forskjellige kniver.

Når karet var pusset, var det ferdig for salg på markedet eller til bruk på gården. Karene kunne også få påsatt ører eller hanker av jern. Av restene etter gryteutformingen ble det ofte laget lodd og fiskesøkker.

Harald Aak

Denne artikkelen er hentet fra et hefte utarbeidet i august 1979 med tittelen ”Lokalhistorie i Sørumsund”. Det er et resultat av et arbeid som noen lærere startet på en planleggingsdag på Bingsfoss ungdomsskole. Sammen med Magnus Sørli tok lærerne en tur til tre steder i Sørumsund med lokalhistorisk interesse. De to andre stedene var helleristningene på Bingsfossstranda og gravhaugene på Hvalsmoen. Vi vil i seinere utgaver av artikler også komme tilbake til hva Harald Aak skriver om dette. Heftet kom for dagen i forbindelse med det arbeidet vi nå gjør for å lage materiale til undervisninga i lokalhistorie i Sørumsund. Mye av stoffet i artikkelen er hentet fra Arne Skjølsvolds bok ”Klebersteinsindustrien i vikingetiden”, Oslo 1961.

Red.

Kjell Michaelsen som lærer på Frogner barneskole

I slutten av oktober fikk Historielaget spørsmål fra lærer Siv Sæterbø ved Frogner barneskole. Kunne 5. klassene torsdag 1. november få en liten orientering om Frogner i tilknytning til emnet ”Landet vårt”? Selv måtte vi på jobb, og Kristian Lieungh satt på Strømmen med gipset bein. Sporty nok stilte Kjell Michaelsen på kort varsel opp og holdt 11-åringene engasjert fra 10.30 til 12.00. Mange hjertelige takk for innsatsen til Kjell!

Red.

Gardshistorie for Skea og Leikvoll 3

Vi brakte den første delen denne gardshistorien her i Artikler nr. 3 – 2001, annen del i forrige utgave av Artikler, og her følger avslutningen.

Skeastua, g.nr. 15, br.nr. 6

Skeastua var opprinnelig en husmannsplass som ligger rett nord for Leikvoll. I 1701 bodde det to familier her. Den ene var Peder Pedersen, 45 år, med sønnene Peder, 7 år og Tron, 4 år. Den andre familien var Kristen Johansen, 40 år, med sønnene Johannes, 7 år, og Peder, 5 år. Noe mer vet vi ikke om disse familiene.

Men i 1762 er Ole Olsen og hans kone Mari Botolfsdatter nevnt i Skeastua. De hadde ingen barn i 1762.

I 1805 bodde Torer Kristoffersen i Skeastua. Hans første kone het Else Nilsdatter, og hun døde i 1804, 29 år gammel. Av barn er nevnt Kristoffer, f. ca. 1800 og Hans, f. sannsynligvis i 1804. Det ble holdt skifte etter Else i 1805, og nettoformuen var på 2 riksdaler. Det betyr fattigdom.

Torer giftet seg igjen i 1805 med Kari Pedersdatter som bodde på Nordli. De fikk flere barn, men mange av dem døde små. Det var visst bare Peder, f. 1809, som vokste opp.

Torer Kristoffersen giftet seg for tredje gang med Anne Olsdatter som bodde på Skea. Barn: Else eller Eline, 1812 - 1891, gift første gang med Hans Helgesen Mellombingen, gift annen gang med enke-mann Anders Andersen Mellombingeneie. Torer hadde også en sønn som het Kristian, og som ble husmann i Skeabekken. Torer flyttet til Skeabekken, hvor han døde i 1847, 75 år gammel, som legdslem. Han var den siste husmannen i Skeastua.

I 1811 og 1815 ble det utstedt skjøte på denne eiendommen til Peder Kristoffersen Løren, død 1851, 73 år gammel. Hans kone het Helene Larsdatter, død 1868. Barn: Dorte, f. 1800 (se nedenfor), Kristoffer, f. 1805, Gulbrand, f. 1807, overtok Hol, Kjersti (Kristine), f. 1810 (se nedenfor), Hans, f. 1814, gift med Kari

Halvorsdatter Norum, Eli, gift med Lars Hansen Norum, Berte, gift med Anders Olsen Asak.

Det er ting som tyder på at Peder var fra Fet. Hans eldste datter, Dorte, var iallfall født der. I skjøtene 1811 og 1815 står det Peder Kristoffersen Løren, men familien bodde på Hol, ikke i Skeastua.

Helene Larsdatter overdro i 1855 eiendommen til sine døtre Dorte og Kjersti Pedersdøtre. Dorte var født i 1800 og Kjersti i 1810. Den siste ble gift med enke-mann Ole Hansen Løken i Fet. En del av denne eiendommen ble fradelt i 1880 med br. nr. 7 og solgt til Karl Johan Bingen. Denne parten tilhører i dag Randi og Arne Sæter.

I 1881 utsteder Kjersti og Dorte Pedersdøtre skjøte på Skeastua til Gunerius Nilsen, f. 1850. Hans kone het Berte Andersdatter, f. 1850. Barn: Kalla, f. 1873, gift med Hans Jensen fra Norderhov, Bernt, f. 1876, Minda, f. 1879, Anna Marie, f. 1881 eller -82, Gustav, f. 1884, kom sannsynligvis til Oslo, Ole Hilmar, f. 1890.

Gunerius Nilsen skjøtet eiendommen i 1917 til Ole Johansen Hoel, som vel er den Ole J. Schea som senere kjøpte Glitre. Han var født i 1869 og bodde på Hol iallfall fra 1891 til 1910, ifølge folketellingene.

Den neste eieren av Skeastua ble Alf Vestengen, 1904 - 1978, fra Berg i Ullensaker. Han var gift med Regine Løken fra Nes, 1906 - 1994. Barn: Ole Andreas, f. 1937, gift med Marit Turid Green fra Verdalen, overtok Berg, Alf Ragnar, f. 1945, gift med Grete. Alf Vestengen bygde låve med fjøs og stall på eiendommen i 1938. I 1942 overtok han farsgården Berg på odel og solgte Skeastua til Kåre Finstad, som igjen solgte (skjøte 1947) til Karl Horpestad fra Jæren.

Etter åtte år på denne eiendommen flyttet han tilbake til Jæren og solgte garden til Ester og Ole Mørk fra Blaker. Ole Mørk er født i 1909, gift med Ester Torgersen, f. 1913. Barn: Synnøve, 1938 - 1964, Elin, overtok garden, og Harald,

1948 - 1980. Mørk overtok Skeastua i 1955. Han har grøftet hele garden og planert en del. Dessuten har han bygd redskapshus. Mørk har 960 mål skog i Blaker.

I 1979 solgte Ester og Ole Mørk garden til sin datter Elin Mørk, f. 1945. Hun er utdannet lærer og er fra tid til annen lærervikar i Sørum. Elin Mørk har bygd våningshus i Skeastua. Den opprinnelige hovedbygningen er svært gammel, og der bor Ester og Ole Mørk nå. Elin Mørk driver vesentlig med grasproduksjon og har mange slags dyr. Besetningen er nå 10 - 11 melkekuer, 30 dyr i alt. Skeastua er nå på 150 mål innmark og 20 - 25 mål skog.

G.nr. 15, br.nr. 7

Dette bruksnummeret ble skilt ut fra br.nr. 6 (Skeastua) i 1980 og overdratt til Kristoffer Olsen Schea. Han var født omkring 1835 i Fet, og hans kone het Maren Johansdatter. Av deres barn vet vi om Karen, f. sannsynligvis 1861, Johan, f. sannsynligvis 1863, Inger Marie, f. 1866 og Ole, f. 1870.

I 1900 ble det utstedt skjøte på denne eiendommen til Karl Johan Johansen Bingen, og senere hørte denne eiendommen til Bingen til det i 1988 ble utstedt skjøte til Randi og Arne Sæther, som eide Vesleskea (15/10). G.nr. 15, br.nr. 7 var da en skogeiendom på ca. 80 mål, og det var ingen hus der.

G.nr. 15, br. nr. 8

Denne eiendommen ble kalt Tomta. Ved skiftet etter Anders Andersen Vesleskea ble den gardparten som fikk br.nr. 8 overdratt til hans sønn Gulbrand Andersen. Han solgte eiendommen videre igjen i 1863 til sin søster Kjersti Andersdatter, f. 1811. Hun var ugift, men hun hadde en sønn som het Johan Kristiansen (Johan C. Schea) og som senere overtok denne eiendommen og slo den sammen med br. nr. 5. Se videre under br. nr. 5.

G.nr. 15, br.nr. 9

Dette var opprinnelig en del av Vesleskea. Parten er halvparten av Anders Andersens eiendom som ble solgt til hans sønn Anders Andersen i 1838. Det er litt uklart hvorledes familieforholdene var, men Anders' kone het Anne Hansdatter. Hun døde i 1853, 39 år gammel.

I 1865 solgte Anders eiendommen til Anton Johansen Hertenberg, som sannsynligvis var født i 1831. Hans kone het Kjelline Paulsdatter, f. sannsynligvis 1830.

Allerede i 1866 solgte Anton Hertenberg denne eiendommen til Johan C. Schea, som slo denne gardparten sammen med br.nr. 5. Se videre der.

Vesleskea, g.nr. 15, br.nr. 10

Denne eiendommen ble skilt fra br.nr. 9 i 1859 og overdratt til Hans Andersen, som sannsynligvis var født i 1811. Han døde i 1870. Hans Andersen var skolelærer og nøytskilling i bygda. Han var regnskapsfører i Sørum Sparekasse, en forløper for Sørum Sparebank, og han ble valgt inn i det første styret i Sørum Sparebank i 1865. Han var dessuten ordfører i Sørum i ett år, fra 1864 til 1865. Hans Andersens kone het Helene Olsdatter, f. 1810. De hadde en datter som het Inge Marie. Helene hadde dessuten en sønn som het Ole Kristoffersen, f. 1843, og som ble gift med Berte Hansdatter.

I 1879 utstedte Hans Andersens enke, Helene, skjøte på denne eiendommen til Johan Hansen Aasgaard, f. 1831 på Norum. Hans første kone het Berte Matea Engebretsen, f. 1829. Hun døde sannsynligvis i 1894. Johan Hansen Aasgaard ble gift igjen med Birgitte Hansen, f. 1854 på Borgen-eie. De fikk visst ingen barn.

I folketellingen av 1891 er Johan Hansen kalt tannlege. Det må være samme mann som i bygdeboka for Sørum er kalt Johan Skea og som var sykekorporal og "litt av en mirakeldoktor i Sørum". Det nevnes bl.a. at han spjelket armer og at han trakk ut tenner. Det må være det siste som berettiget ham til betegnelsen "tannlege" i folketellingen av 1891.

Skifteforvalteren i Johan Hansen Aasgaards bo utstedet i 1911 skjøte på Vesleskea til Ole H. Gjester, 1867 - 1943. Han var fra den Gjester-garden som Eggum eier nå. Ole Gjesters kone het Dagmar. Barn: Sigurd, f. 1891, gift med Dagmar Rud fra Nannestad, kjøpmann først i Lørenfallet, flyttet senere til Oslo, Olga, overtok eiendommen (se nedenfor).

Gjester overdro Vesleskea i 1928 til sin datter Olga Døhli, 1899 - 1956, gift med Sigurd Døhli, 1894 - 1965, født i Amerika. Barn: Anna, 1920 - 1995, gift med Hans Bøhler, Randi, f. 1927, gift med Einar Tangerud. Olga Døhli har oppført de husene som nå er i bruk på garden.

I 1955 solgte hun Vesleskea til Randi og Arne Sæter. Arne er født i 1924, gift med Randi Eid fra Julton, f. 1928. Barn: Jon, f. 1953, gift med Margaret Gundersen fra Nes, overtok Julton, Dag, f. 1956, gift med Sigrun Hatlelid, driver sagbruk, Arnulf, f. 1960, gift med Margrete Tangen.

Randi og Arne Sæter har modernisert hovedbygningen og har drenert hele eiendommen Arne var ansatt i Sørums kommunen i 20 år. Vesleskea er nå på 150 mål dyrket og 24 mål skog. Driften er lagt om til kornproduksjon.

Skeabekken

Som navnet forteller, lå denne plassen ned til bekken som danner grensen mot Val og prestegarden. Det er denne bekken som litt lenger nede heter Holsbekken. Folketellingen av 1801 oppfører Anders Johannesen som husmann på denne plassen. Han kan være født ca. 1830, og han var gift med Anne Iversdatter. Vi vet ikke om de hadde noen barn.

Vi vet at Torer Kristoffersen Skeastua flyttet til Skeabekken, og det er trolig at han ble husmann her. Torer døde i 1847 som såkalt legdslem.

Folketellingen av 1865 oppfører Kristian Torersen som husmann i Skeabekken. Han er sikkert sønn til Torer Kristoffersen Skeastua som flyttet til Skeabekken. Kristian var født i 1828 og

døde i 1896. Hans kone het Gurine Larsdatter, f. 1834 på Egner. Barn: Teoline, f. 1859, gift med Hans Andreassen fra Fossum-eie i Blaker, Anne Lovise, f. 1861, gift med Johan (?) Johansen Asak-eie, Torvald, f. 1864, gift med Jonette Amalie Olsdatter fra Aurskog, Karen, f. 1866 (se nedenfor), Maren, f. 1868, Kristine, f. 1871, Ole, f. 1874.

Christian Tallaksen Skea har ført nøyaktig regnskap for de folkene som arbeidet på garden. Regnskapsboka begynner i 1870. Den viser hvor mange dager Kristian Skeabekken har arbeidet og hva han kjøpte på garden. Dessverre står det ingenting om hvor mye han hadde for dagen, men vi vet at han betalte 14 kroner året i leie av plassen. Siste gang Kristian Skeabekken er nevnt i regnskapsboka er i 1894. Han døde to år etter.

I 1900 oppfører folketellingen Karen Kristiansen, f. 1866 (altså datter av Kristian Torersen) som "dagarbeiderske" i Skeabekken. Hun er nevnt i regnskapsboka første gang i 1890, og den viser at hun utførte allslags arbeide på garden. Noen flere husmenn har det ikke vært på denne plassen.

Skeabekken, g.nr. 15, br.nr. 11

Thorvald Schea gav skjøte på denne plassen i 1908 til Anton Olsen, 1867 - 1913, fra Ullensaker. Hans kone het Anne Kristiansen, 1867 - 1954, og hun var fra Oslo. Barn: Hans, 1892 - 1932, gift med Marie Martinsen, kom til Breiholen i Blaker, Olaf, f. 1894, overtok eiendommen, Harald, 1897 - 1978, gift med Borghild Kirkeby fra Hedmark, Inga, 1900 - 1978, gift første gang med Olaf Paulsen, gift annen gang med Edvin Nilsen, bodde i Bærum, Ragnhild, 1902 - 1983, gift med Erling Granås, Anna, 1906 - 1969, gift med Kristian Nygårdsmoen.

Anton Olsens enke, Anne, solgte Skeabekken i 1931 til sin sønn Olaf Schea, 1894 - 1980, gift med Signe Svendsen fra Tangen, 1893 - 1974. Barn: Astrid, f. 1920, gift med Einar Selnes, bor i Lørenfallet,

Olga, f. 1922, gift med Odvar Grønlie, bor på Dal.

Olaf Schea var i sin tid en meget kjent langrensløper. Han fikk en mengde premier i konkurranser både i Norge, Sverige og Finland. Husene i Skeabekken bestod av et våningshus med kjøkken og kammers. Det var mye folk i Skeabekken, flere enn Signe og Olafs familie, og det ble ofte temmelig trangt om plassen. Uthusene bestod av en låve som visstnok var flyttet fra en plass under Berg. Olaf Schea bygde fjøs og grisehus. Signe og Olaf var de siste som bodde i Skeabekken. De bygde en villa på Sørumsletta og flyttet dit. Skea-bekken er nå solgt tilbake til garden.

Granvoll, g.nr. 15, br.nr. 12

Denne eiendommen ble skilt fra br.nr. 8 i 1919 og solgt til Halvor Gulbrandsen, 1884 - 1948, fra Haga i Nes. Han var gift med Helga Kristiansen, 1883 - 1975. Barn: Kristian, 1905 - 1972, gift med Benny Treddsveen, Ragnhild, 1907 - 1992, gift med Ivar Sundby, Gulbrand, 1915 - 1996, gift med Marie Bjerke, Olav, 1920 - 2001, gift med Inger Jensen (se nedenfor), Arne, f. 1922, overtok eiendommen.

Olav Gulbrandsen ble i 1942 arrestert sammen med mange andre fra Nes og Sørum. Han satt først på Møllergata 19, kom deretter til Grini og til slutt til en underleir under Sachsenhausen i Tyskland. Han kone, Inger, ble også arrestert og satt i fangeleir i Tyskland. Både Inger og Olav kom tilbake til Norge i 1945, og straks etter begynte Olav Gulbrandsen som lensmannsfullmektig. I 1965 ble han lensmann i Sørum etter Gjetrang. Dette var en stilling han hadde til han gikk av for aldersgrensen.

Halvor Gulbrandsen har brutt opp hele eiendommen og bygd husene. Han var byggmester og har bygd og reparert atskillige hus i Sørum. I 1952 overtok hans yngste sønn eiendommen.

Arne Gulbrandsen er født i 1922 og var gift med Marie Hansen, 1920 - 1994. Barn: Eva, f. 1954, gift med Ragnar Klemetsrud på Hønsen, Svein, f. 1955, gift

med Marie Hegset. Arne Gulbrandsen har modernisert hovedbygningen på eiendommen. De siste 27 årene før pensjonsalderen arbeidet han på Strømmen Trevare. Granvoll er på 14 mål. Tidligere var det tre kuer, griser og høns på bruket. Nå er Granvoll bortforpaktet til Kåre Olav Ormstad.

Husmenn på Skea

Før vi forlater bønder og husmenn på Skea, skal vi se litt på hvilke husmenn som bodde på garden i 1801. Dessverre oppgir ikke folketellingen det året navnene på noen av plassene.

Arne Arnesen var gift med Gunhild Sørensdatter. Hvis folketellingen av 1801 er til å stole på, var Arne født i 1745 og Gunhild i 1735. Kirkeboka oppgir disse barna: Kristoffer, f. 1775, Ragnhild, f. 1777 og Anders, f. 1780. Arne var iallfall husmann med jord, men noe mere vet vi ikke om denne familien.

Den andre husmannen som er nevnt i 1801 het Sven Iversen, f. 1745, gift med Kjersti Larsdatter, f. 1763, (fremdeles hvis vi skal tro folketellingen). Vi vet om barna Kari, Nils og Anne.

Det bodde en husmannsfamilie til under Leikvoll i 1801: Svein Iversen, f. 1730. Han var gift for annen gang med Berte Larsdatter, f. 1746. Alle disse husmennene hadde jord.

Under det egentlige Skea var det bare *en* plass, Skeabekken, som er omtalt foran. I 1865 er nevnt en plass som het Tangen under Leikvoll. Husmannen her het Karl Johansen, f. 1829, hvis vi skal stole på folketellingen. Han var skomaker og husmann med jord. Hans kone het Sofie Andersdatter, f. 1825 i Aurskog. Folketellingen nevner tre barn: Jørgen, Mette og Hilda. Noe mere vet vi ikke om denne familien eller plassen. Den er ikke nevnt i 1875.

Skea kirke

Foruten Sørum og Frogner kirker, som var bygd i stein, var det flere trekirker i Sørum i middelalderen (dvs. før svartedauden i

1350). Det var kirker på Refsum, Asak, Skea og Imshaug. Den eneste av disse kirkene det er bevart rester av, er den som stod på Imshaug.

Vi vet at Skea kirke var sognekirke. Det viser et dokument fra 1412. Den var altså ikke privatkirke, såkalt høgendeskirke som f.eks. den på Imshaug. Om den hadde egen prest, vet vi ikke. Vi vet heller ikke når den ble bygd, men den ble nok nedlagt etter svartedauden. Biskop Eystein av Oslo, som har etterlatt seg notater om kirkene i sitt bispedømme, skriver rett og slett i 1400 at det "geridz æingin reikningh firir Skæidiof." Det skulle bety at det ikke var noe å hente av avgifter fra Skea kirke. Noe jordegods må vel kirken ha hatt, men dette ble trolig overført til en av de andre kirkene, sannsynligvis til Sørums kirke. Men biskopen opplyser at tienden var 6 øyresbol.

I 1590-årene foretok Oslo-bispen Jens Nilssøn en visitasreise i Sørums, men han nevner ikke Skea kirke i det hele tatt.

Ingen ting er bevart av den gamle kirken på Skea. Den eldgamle bygningen som er nevnt av Jonas Ramus i 1715 og i besiktigelsen i 1760 har nok ingen ting med kirken å gjøre. Selve kirketomta forsvant nok i det store raset i 1768.

Thor Hexeberg

Bygdeboka i god rute

Bygdebokforfatter Jan Erik Horgen kunne 6. november rapportere til styringsgruppa for utgivelse av bygdebøkene i Sørums at alt nå ligger til rette for at første bind vil fore-ligge i god tid før julesalget starter høsten 2003. Et første utkast til kapittel 1 om området fra Egner i nord til Gjester i sør vil foreligge i løpet av mars. 2002 Endelig manus vil foreligge til sommerferien 2002.

Et vers av fogden Wangensten

Blant mange andre eldre dokumenter, har Terje Askvig på Øvre Vilberg funnet et lite notat som vi hitsetter:

”Ved visitatsen i Sørums fandt jeg en gammel Alterbog som av Kirkeeeieren fogden Wangensteen var leveret til Frogner Kirke 20/7 1778 med følgende vers forfattet av ham selv:

Lad mig, o milde Gud! Af Naade værdig blive

At Du i Livets Bog mit Navn vil selv indskrive

Lad det opfylde der et Sted saa nær ved Dig

Hist hvor det dræpte Lam sig tegne lod for mig.

Saalænge tiden gaar og Evigheden varer
Skal våre Elskede som Helte udi farer
I evigt Minde staa og deres Herlighed
Trots Tiid og Folkes Vold med Seyen blive ved.

Wilberg d. 20. Julii 1778

Owe Henrik Wangensteen“

Dokumentet har en påtegning med en annen skrift: „Meddelt af sogneprest Blom i Fedt 12/8 1910. H. Wangensten.”

Jubileumsmiddag 19. januar

Blaker og Sørums historielag inviterer til jubileumsfest med festmiddag i Meierigaarden Kro og Selskapslokaler lørdag 19. januar 2002. Kuvertprisen for en tre retters middag er satt til kr. 300,-.

Påmelding skjer til jubileumskomiteéns leder, Odd Sars-Olsen, Engv. 3, 1920 Sørumsand, tlf. 63 82 76 15.

Med seg i jubileumskomiteén har han Asbjørn Langeland og Trond Kåre Westby. Sammen tar de mål av seg til også å få utgitt et jubileumsskrift høsten 2002.

Med historielaget på tur

Tirsdag 14. august. Vi startet denne gangen i vår nabokommune Skedsmo, i geologi-parken i Berger grustak. Parken er noe Skedsmo virkelig kan være stolt av. En imponerende tørrmuret rullesteinsmur

møter oss på vei inn. Bakenfor ligger fjellet i nydelige folder av mørke og lyse berg-arter. Historien lar seg lese ved at foldene er gjennombrutte av tynne rette lyse bergartslag, lag som tydelig er yngre enn det foldete fjellet. Fjellet får vi høre er gneis fra oldtiden, dannet for 1000 millioner år siden. Sjøelve grustaket er ikke gammelt i en slik tidshorison.

Forekomsten på Berger ble lagt opp under isavsmeltingen for ca. 10.000 år siden. Øverst i feltet er det store flyttblokker som isen har fraktet og lagt igjen i grustaket. Blokkene er påført bergartsnavn og en tekst som forteller at blokka er fraktet fra Moelv eller Østerdalen eller ...

Blokkene er et flott skue og gir en informativ oversikt over mangfoldet av bergarter som er samlet her. Her oppe er også satt opp fine informasjonstavler som illustrerer hvordan isen trakk seg tilbake over Romerike, og hvor den stoppet opp i tilbaketrekningen lenge nok til at vi fikk dannet grusforekomster som Berger-Asak trinnet, Jessheimtrinnet, Hauersettertrinnet og Minnesundtrinnet. Vi valgte å ta kaffen her før vi brøt opp og gikk traséen for gamle Kongevei fra 1800, i dag navnsatt Sandbekkveien og Åsheimveien, fram til Fjellbo.

På veien passerte vi faret Chr. P. Asbjørnsen sannsynligvis fulgte på vei fra Børke i Sørumsdal til Fjeldstad i Gjerdrum i 1837 - turen han forteller om i eventyret Hulderætt. På Fjellbo tok vi av og inn på Fjellveien som er en del av en eldgammel vei som fulgte ”bremmen” av Heksebergfjellet i ca. 180 meters høyde fram til Øvre Hexeberg gård.

Ved Nedre Dam fortalte Kristian Lieungh interessant om opprettelsen av Frogner vannverk og historier som at noen ikke kunne tro vannet kunne gå oppforbakke til Frogner kirke. Uforståelig i dag kanskje, men dagen da gårdsbrønnen kunne erstattes med vann fra fjellet, var stor og nødvendig for utvikling av industri som Frogner meieri.

Vi avsluttet turen med å gå ned i en annen verden, ned i ravinedalen nedenfor

Nedre Dam. Her er det mindre lys, lange og grovvokste trær, underskog av bregner – og et lite fossefall. Det er nesten så vi trekker pusten når vi igjen er oppe, men du verden for en flott kontrast en høstfin ettermiddag. Guider: Fredrik Lindstrøm og Dag Nordsveen.

Dag Nordsveen Turprogram for 2002

Takket være Kulturkontorets ønske om datoer for turprogrammet for at de kunne sette dette inn i Kulturkalenderen, kan vi allerede nå presentere en oversikt over dette. Nærmere informasjon vil følge i kommende utgaver av Artikler.

Torsdag 23. mai klokka 18.30.

Tur til Farshatten med bygdeborg. Guide: Leif Mathisen. Vi møtes på parkeringsplassen ved Stampetjernet i Skedsmo.

Lørdag 8. juni klokka 10.00.

Båttur på Rømsåsen. Guide: Leif Mathisen. Vi møtes ved brua ved Nord-Hammeren. Værforbehold. Påmelding til Trygve Sæther, tlf. 63 82 41 80 innen 05.06.02.

Torsdag 20. juni klokka 18.30.

Tur til fangstgravene i kommuneskogen i Mork. Guide: Leif Mathisen. Vi kjører skogsbilvegen over Kamperud og helt inn til sнопlassen.

Søndag 25. august klokka 12.00.

Pilgrimsvandring fra Frogner til Ullensaker. Guide: Dag Nordsveen. Vi møtes ved Frogner gamle kirke.

Torsdag 29. august klokka 18.00

Kirkegårdsvandring på Frogner kirkegård. I samarbeid med Sørumsdal kirkekontor.

Lørdag 7. september klokka 11.00

Kjenn din bygd. Busstur gjennom Sørumsdal med Leif Mathisen som guide. Avgang fra Biblioteket på Sørumsdal. Påmelding til Kulturkontoret, tlf. 63 82 53 58.

Oppvekst på Melvold i Frogner i mellomkrigstida Del 18: Melkekjøring

Melkekjøringa til meieriet var en viktig ting. Det var selve livsnerven i bygda. Det kom bønder fra alle kanter kjørende morgen og kveld hver dag, unntatt søndag kveld, hele året for å levere melk. Det var heller ikke melkelevering første juledag,

første nyttårsdag, første dag påske og pinse. Harald Slemdal var meieribestyrer på Frogner meieri hele min barndomstid og enda lenger.

Ved meieriet var det vanligvis stor trafikk av melkekjørere, og det hendte i blant at det var kø av hestekjøretøyer der de ventet på å få lesset av spanna på meieri-rampa. Når det var gjort, ble hesten med vogn eller slede kjørt bort til hestebindingen og bundet der. Så var det for kjøreren å gå tilbake, ta spanna sine og dra dem inn i mottakelsen i meieriet. Der kunne det også være litt ventetid, særlig hvis en fra et kjørelag var foran.

Veiling av melka

Melka fra hver leverandør ble tømt opp i en stor sil for så å komme ned i en ganske stor rustfri beholder som stod i forbindelse med ei vekt. I stedet for å bli målt, ble altså melka veiet. Da jeg var smågutt, var det en stangvekt med et lodd som kunne skyves fram og tilbake som ble brukt. Senere ble systemet modernisert, og det ble montert inn en ny vekt fra Silkeborg i Danmark. Vekta hadde en stor, rund tallskive med en viser som stoppet automatisk på hele eller halve kilo melk som var i beholderen.

Dette var jo mye enklere for den som tok imot melka og noterte antall kilo som var i beholderen fra hver leverandør. Dette ble ført inn i en stor protokoll med rubrikker for hver dag i måneden. Hver leverandør hadde sitt nummer. Alle hadde også med seg sin vesle "melkebok" der det ble notert hvor mye melk som var levert hver gang.

Når vekten av melka var notert, trykket meieristen ned en stålstang som løftet opp en ventil i bunnen av vekta. Melka rant så ned i en stor fortinnet jernkasse som rummet et par tusen liter. Fra bunnen i denne beholderen gikk det et rør bort til en pumpe som stod nede på gulvet. Derfra ble melka pumpet videre inn i et annet rom. Der stod det en ribbekjøler som melka rant nedover for å bli hurtig avkjølt. Innvendig i denne kjøleren rant det iskaldt vann, som ble skaffet fra en kjølemaskin.

Så rant den avkjølte melka videre inn i et annet rom og ned i et svært stort kar som stod omtrent en meter over gulvet. Der inne var det ganske kjølig.

Fra dette karet gikk det et rør ut i et stort rom som vendte ut mot baksiden av meieriet. Der stod Hans Slemdal, en bror av meieribestyreren, og tappet den nedkjølte melka på 50 liters spanna. Til dette var det konstruert en helt spesiell kran med et rør som rakk nesten ned i bunnen av spannet. På den måten ble det ikke skum på melka. Etter hvert som han tappet, dro han de fulle spannene til side. Når han var ferdig med tappingen og den store beholderen var tom, stod det tett i tett av spanna utover gulvet.

I den varme årstiden kunne jo ikke disse spannene stå på gulvet ute i meieriet. Etter at all melka var tappet opp om morgenen ble spannene skjøvet inn i det store kjølerrommet og ble plassert på gulvet der under den tomme melketanken. Der stod de hele dagen. Etter at all kveldsmelka var tappet opp, begynte Hans å lesse spanna på den store lave vogna som tilhørte meieriet for å kjøre på stasjonen. Midt på dagen var det satt av en melkevogn på sidesporet ved pakkhuset, og han lesset direkte inn der. Hvor mange vendinger med spanna han kjørte om kvelden vet jeg ikke, men det var kanskje både to og tre. Dette måtte han være ferdig med før klokka halv elleve, for da kom det et tog nordfra som tok med melkevogna til Oslo. Som alle vil forstå hadde Hans en lang og slitsom arbeidsdag, selv om han for det meste hadde noen timer fri midt på dagen.

Hans Slemdals arbeidsdag

Om morgen fikk han sjelden anledning til å tappe i fred. Etter at de forskjellige hadde fått levert melka og fått tomspannene tilbake på kjøredonningen, skulle de kanskje ha et par sekker kraftfor med seg hjem igjen. Det hendte også ofte at leverandørene måtte ta med seg skummet melk i retur for en billig pris. Kraftforet var i sekker i et lager som vendte ut mot den siden der "meieributikken" var. Det var

Hans som hadde som hadde den oppgaven å ekspedere kraftforet. Så var det å gå inn i tapperommet og spørre om han ville være så snill å komme og levere ut et bestemt antall sekker. Jeg kan huske at jeg var veldig lei meg for å be om det, for jeg visste jo at han ble forstyrret i tappearbeidet sitt, men det var bare slik.

Det skal så visst ikke bebreides Hans om han ikke alltid akkurat strålte av glede over å bli heftet i arbeidet sitt. Når han så hadde måttet holde opp med tappingen for å ekspedere kraftfor, og var kommet tilbake inn i meieriet for å fortsette med tappingen, så kom det kanskje en annen melkekjører inn til ham og spurte om å få et par sekker kraftfor. Selv den mest tålmodige person kunne bli både harm og frustrert av mindre.

Kraftforet kom fra Felleskjøpet til Frogner Innkjøpslag i en ti tonns kuvogn som ble satt på sidesporet på stasjonen. Alle disse sekkene måtte Hans lesse over på melkevogna for hånd, kjøre vending på vending ned til meieriet og lempe kraftforsekkene inn på mellageret der. For å få plass, måtte sekkene for en stor del lempes høyt opp, og dette måtte også gjøres for hånd. Det hele var et forferdelig slit, som ingen ville finne seg i nå. I tillegg hadde Hans det presset på seg at jernbanevogna måtte være tømt senest klokka halv tre, for da skulle den sendes tilbake med et godstog som kom nordfra.

Frogner meieri var nytt i 1897, og da var planen å drive med både kjerning og ysting der. Osteproduksjonen foregikk en kort periode, men osten var mer eller mindre ubrukelig, og var ikke egnet for salg. Meieribestyreren den gang var sikkert ikke dyktig nok i faget, for det hadde blant annet vært noe galt med lagringen av osten. En natt ble han observert da han med drakjerre fraktet ost ned til brua over Leirelva for å tippe osten utfor der for å bli kvitt den. Det var slutten på osteproduksjonen på Frogner meieri.

Siden hadde meieriet flere bestyrere og diverse problemer gjennom mange år, men driften gikk stort sett bra. Meieriet ble

nedlagt i 1953, og etter den tid ble melka sendt direkte til Oslo.

Melkekjøring fra Melvold

Fra før jeg begynte på skolen var jeg av og til med å kjøre melka til meieriet om kvelden i sommertiden. Den gang var det nokså lenge mellom hver bil som kom på Tronheimsveien. Vi måtte kjøre den omtrent en kilometer for å komme til meieriet. Den gang var det ganske vanlig at hestene var "bilredde", og det kunne i blant få leie følger med hester som sprang løpsk. Hjemme hadde vi ei gammel hoppe som het Kora. Hun hadde vanskelig for å akseptere biler, og var svært skeptisk i så måte. Jeg husker spesielt en kveld vi møtte en litt stor lastebil litt før vi kom fram til skolen. Den duret og bråket noe aldeles forferdelig, og hadde en presenning som flagret noe. Da var det bare så vidt at gårdsgutten greide å forhindre at hesten snudde i veien. Da ville vogna antakelig ha veltet med både melke-spann og oss, men alt gikk heldigvis bra og lastebilen passerte og forsvant.

De var nok inne på noe medlemmene i Frogner Landmandslag, da de i 1910 gikk sammen med flere andre landmandslag i en aksjon mot bilkjøring. Den hadde følgende ordlyd: "Aksjonen har til formål å få bedret de uheldige regler for automobiltrafikken." De visste nok lite den gang om hvordan utviklingen ville bli senere. Det er tvilsomt om deres aksjon førte til endringer i "de uheldige regler" slik de var den gang.

Mens jeg enda var skolegutt begynte jeg å kjøre melka til meieriet alene. Til å begynne med måtte jeg ha hjelp til å løfte de tunge 50 liters spannene opp i varevogna, men etter hvert klarte jeg det selv.

Veihøvlen Drafn

Dersom det hadde vært mye regn en sommersøndag, kunne Trondheimsveien bli temmelig oppkjørt og hullet etter helgetrafikken. Mandag morgen kom veihøvlen fra Veibrån i Brånåshagan for å prøve å

skrape veien jevn. Veiøvlen var ganske enkel. Den bestod av en Fordson traktor som var satt inn i en stor, lang og svært solid jernramme. Det var gummi på traktor-hjulene, noe som ikke var vanlig den gang. Forhjulene var tatt av selve traktoren og var plassert på jernramma lenger fram. På en firkantet plate foran stod det "Drafn" med støpte bokstaver.

Jeg likte dårlig å kjøre melka mandag morgen og ellers også når det kunne være mulighet for å møte veiøvlen. De fleste hestene var ikke særlig begeistret for å møte den, men det gikk alltid bra.

Det å kjøre veiøvlen var nok ingen lett sak. Det eksisterte jo ikke noe slikt som hydraulisk kraft til styring av traktoren eller til regulering av det ene skjæret den var utstyrt med. Alt måtte foregå med hånd-kraft, og skjæret ble regulert ved hjelp av to store "ratt" som stod vertikalt, et på hver side av føreren. Han fikk i hvert fall rikelig trim i armene etter noen timers kjøring. Veien ble nok noe bedre for en stund, men det varte vanligvis ikke lenge før den var full av hull og "vaskebrett" igjen.

Kristian Lieungh

Herved er den tredje årgangen med minner fra oppveksten på Melvold i Frogner presentert. Vi har fortsatt stoff til minst 9 årganger til. Og historielaget vurderer å bruke stoffet til ei bok om "Frogner i det 20. århundre.

Red.

Rektor Kjell Hermann ny leder i Blaker Skanses Venner

Bare 11 medlemmer hadde møtt fram til årsmøtet i Blaker Skanses Venner 25. oktober, som ble holdt i auditoriet i Nansenbygget på Skansen. Avtroppende leder Steinar Gravås ønsket velkommen. Det eneste tilløp til diskusjon utspant seg om situasjonen rundt samlokalisering av høgskolen til Lillestrøm. Leiv Stensaker kunne fortelle at det ikke var planen at designstudiet skulle flytte inn i det eksisterende Telenor-bygget på Kjeller, men at det skulle bygges nytt skolebygg på

området for studiet, som var oppgradert fra E- til B-studium på departementets liste. Det betyr i praksis at tilskuddet pr. student øker. Med sin B-status er produktdesignstudiet nå på nivå med Arktitektthøgskolen og Kunst- og håndverksskolen.

Odd Skullerud påpekte at Trond Giskes utsagn før valget om samlokalisering av Høgskolen i Akershus på Kjeller ikke var noe endelig vedtak, og at svært mange gode grunner talte for at skolen fortsatt bør ligge på Blaker Skanse. Dersom det likevel skal bygges et skreddersydd hus for produktdesignstudiet, kan en komme vesentlig rimeligere ut ved å bygge dette i umiddelbar nærhet av Skansen. Det burde ikke komme i konflikt med verne-interessene knyttet til Blaker Festning som militærhistorisk kulturminne. Steinar Gravås understreket at det var vanskelig for Blaker Skanses Venner å arbeide utad for at skolen skulle opprettholdes dersom lærere og studenter ved skolen ikke delte dette standpunktet. Han var derfor glad for at flytteentusiamen i løpet av året var blitt betydelig mindre blant disse, og at stadig flere nå snakker om de kvaliteter skolen hadde gjennom sin lokalisering på Blaker.

Vedtektene ble endret i samsvar med styrets forslag slik at årsmøtet heretter skal holdes innen utgangen av februar og ikke om høsten som nå. Det betyr i praksis at det styret som nå ble valgt sitter til februar 2003. Foruten Kjell Hermann, som ble valgt til ny leder, fortsetter Rita Nyborg som nestleder og Kjell Kurland som kasserer. Arnfinn Hagen ble valgt som ny sekretær og Turid Elisabeth Gjerde som nytt styremedlem. Som varamedlemmer ble valgt Eva Fjuk og Steinar Gravås.

Det er etter hvert blitt flere faste tradisjoner knyttet til Blaker Skanse som venneforeningen har tatt initiativet til: Første søndag i advent tennes julegrana og 17. mai er det flaggheising med salutt og frokost på Skansen. Blaker Skanses Venner vil fortsette med de populære omvisningene på Skansen om sommeren, og styret tar også mål av seg til å arrangere

et par medlemsmøter i løpet av året. Det største arrangementet neste år blir Historisk Marked på Skansen 27. januar 2002 i forbindelse med Sørums-Festivalen. (Se omtale annet sted i Artikler.) Styret vil fortsette arbeidet for å etablere et nasjonalt senter for produkt- og industridesign i tilknytning til høgskoleavdelingen på Blaker. En vil også arbeide videre med utformingen av et undervisningsopplegg om Blaker Skanse for skolen. Rydding av vollene mot nord for å tydeliggjøre profilen på festningen står også på programmet. Foreningen har i dag ca. 100 medlemmer.

Rita Nyborg orienterte etter årsmøtet om arbeidet med Skansespillet på Romerike AL, som du også kan lese mer om et annet sted i Artikler. Odd Skullerud, som ble utnevnt til æresmedlem på forrige årsmøte, ble overrakt et dekkfat fra Hadeland Glassverk med foreningens logo og eget navn inngravert.

Svein Sandnes

Julegrantening på Skansen

For tredje gang inviterer Blaker Skanses venner til julegrantening på Blaker Skanse søndag 2. desember. Det blir gang rundt juletreet innerst på området med fakler og julesanger. Frammøte ved Blaker kirke.

Spillet om Blaker Skanse

Teaterforestillingen Skansespillet på Romerike er tenkt som en bred dramatisk presentasjon av sentrale episoder og hendelser i Blaker Skanses historie.

Forestillingen tar sikte på å gi et varmt, spennende, morsomt og tidsriktig bilde av liv og hendelser ved Blaker Skanse gjennom vel tre hundre år – fra skansen ble bygget på slutten av 16. hundretallet og fram til i dag.

Hovedvekten vil ligge på perioden fra begynnelsen av 17. hundretallet og fram til 1814, fra Carl XII's felttog i Norge

fram til oppløsningen av unionen med Danmark og ny union med Sverige.

Gjennom så å si hele denne perioden var Blaker Skanse et viktig militært anlegg, strategisk beliggende ved Blakersund fergeleie på hovedveien mellom Halden og Christiania.

Spillet tenkes å ta utgangspunkt i et ungt forelsket pars opplevelser på Blaker Skanse en midsommerveld. I folketroen var St.Hans-natten en nærmest magisk natt, da praktisk talt alt kunne skje. Denne spesielle natten på Blaker Skanse blir vårt unge par tatt med på en 'reise' inn i tidligere tiders liv og hendelser på Skansen.

Gjennom stadig skiftende bilder og opptrinn, gjennom sang og dans, fest og dagligliv, gjennom beleiringer og stormangrep, sult og smerte, opplever våre to unge – og publikum - historien på nært hold, som deltagere og tilskuere til de mest spennende og dramatiske episoder i Skansens historie.

Spillet tenkes hele tiden å veksele mellom det nære, intime og det storslagne og bredt anlagte i et spill der musikk og sang står sentralt.

Her blir kjærlighetsscener og slåsskamper, her blir kanonangrep fra Carl XII's soldater og skillingsviser om sult og nød, smerte og død. Her blir frodig folkeliv med dans og nevetak, fulle ølseidler og rungende drikkeviser. Her blir bitre oppgjør mellom sjalu ektemenn og freidige beilere, her blir såre og inderlige scener mellom dødssyke soldater og deres kjærester. Her blir stram eksersis og beinhard våpen-trening, kavalleri-angrep med gjallende horn og svingende sabler, her går beseirede svenske soldater spissrotgang mellom jublende soldater, her er det middagsfester for storfolket på Romerike med polonaise, taler og høye glass, her er det St.Hansfester og folkedans, gapestokk og offentlige avstraffelser, kranglete kommandanter, frodige madammer og innfule, lidderlige og udugelige feltskjærere, datidens militær-leger.

I en kort presentasjon som dette er det ikke mulig å gi en inngående oversikt over alt Skansespillet på Romerike vil omfatte. Spillet er heller ikke ferdig utviklet og utformet, slik at det fortsatt kan utvikle seg i nye og spennende retninger etterhvert som nytt stoff, ny litteratur og nye doku-menter kommer til.

Målet er å speile tiden, å gi en troverdig, frodig, engasjerende og underholdende opplevelse av hvordan livet har vært på og rundt Blaker Skanse i Sørums og på Romerike på 17. og 18. hundretallet. Samtidig ønsker jeg at folk i regionen – og for den saks skyld resten av Norge – skal få et klarere bilde av våre egne forfedre og nære fortid, og få ett tettere og nærere forhold til lokalhistorien og ikke minst til Blaker Skanse.

Skansespillet på Romerike vil engasjere et stort antall medvirkende - barn, unge og eldre - i alle typer funksjoner, som skuespillere og statister i større og mindre roller, i masseopptrinn og folkemengder, i slagscener og festopptrinn, som sangere og musikere i kor og orkester, til hest og til fots – og ikke minst – som drivkrefter og medhjelpere ved forarbeide, tilrettelegging og gjennomføring av forestillingene.

Håkon Qviller

Vil du støtte prosjektet Skansespillet på Romerike, kan du tegne andeler á kr. 500,- ved å sende penger til kto. 1321.62.90369.

Red.

Gårdshistorie inntil 1647

I et arkivskap på biblioteket i Sørumsand ligger det et manuskript med denne overskriften. Det er skrevet av den senere professor i historie, Andreas Holmsen. På omslaget står det "TIL BIND III". Et usignert brev til "Hr. cand. filol. Andreas Holmsen, Oslo" er med blyant datert "juli 44". Dette er to år etter at første bind av bygdebok for Sørums var utgitt, og optimismen stor med tanke på en snarlig utgivelse av bind to og tre, det siste med gards- og slektshistorien.

Fordi vi nå står foran realisering av bygdebokprosjektet, vil vi gjerne trykke Andreas Holmsens manuskript her i Artikler fra Blaker og Sørums historielag. Og vi velger den rekkefølgen som Holmsen selv valgte, nemlig etter stigende matrikkel-nummer.

Vi startet gjennomgangen av Andreas Holmsens manuskript i nr. 4 – 1999, og førte det med et mindre avbrudd fram til gardsnummer 31 i nr. 5 – 2000. Det er om lag det området som første bind av den nye bygdeboka vil omfatte. I det første nummer av Artikler 2001 startet vi så på det som trolig blir en del av innholdet i bind 2: Sørvald, Ålgård, Smedsrud og Sørums. I Artikler nr. 2 fortsatte vi med Sørvald, Ålgård, Smedsrud og Sørums. I Artikler nr. 3 presenterte vi Sennerud, begge Østby-gardene og Lystad. I Artikkel 4 var turen kommet til Vestby, Leikhammer og Trangen og i nr. 4 Bæregg, Sørli, Mæli og Nordli. Denne gang er vi kommet fram til gardsnummer 54, 55, 56, 58 og 59. Vi mottar gjerne kommentarer og innspill til Andreas Holmsens manuskript fra leserne.

Mjønerud

Her er ingen opplysninger fra gammelnorsk tid; men navnet, som er et virkelig gårdsnavn, blev brukt om eiendommen også da den lå ubebodd i begynnelsen av nyere tid, så det er klart det har vært en gård her før Manddauen. Senere blev den liggende øde, og ennu i 1616 blir den kalt "skog". Blev tatt op i matriklen som bebodd gård i 1647 eller kort før (da gr.nr. 83 - d.v.s. det siste i den daværende matrikkel).

Eierforhold

Lå i nyere tid til Nesøy i Asker, hvor Rosenkrantzene en tid residerte. Fra Jac. Rosenkrantz' arvinger blev den likesom Sennerud i 1630-årene solgt til herr Østen på Ringebu, som var eier 1647. Skylda var da 2 riksdaler, senere satt op til 2 bpd smør, som svarer til 14 lpd tunge.

Asak

Vi står her visstnok overfor det sjeldne tilfellet at 1 gammelnorsk skattegård er blitt til 2 nyere gårdsnummer. Rødeboka heter det nemlig (RB 443 - ikke anført hos Rygh) at biskop Øystein i 1403 la kirketienden av "hele gården Asak" til Asakkirken. Er "gården" her brukt i sin vanlige betydning, kan det ikke ha vært mer enn én Asakgård dengang og da sikkert heller ikke før Manddauen, for de regnet offisielt med det gamle gårdtallet minst et par mannsaldre etter. I 1577 er det imidlertid 2 fullgårder på Asak, og de var ikke små heller: den nyere skylda den var 2 skpd tunge 6 bpd smør, altså omregnet 4 skpd tunge på hver. Den like skylda er nu ellers et merke på at Asak forholdsvis sent blev delt i disse to gårdene.

Eierforhold

Begge gårdene hørte i nyere tid til Nesøygodset og blev i 1630-årene likesom Sennerud og Mjønerud solgt til herr Østen på Ringeby. Fra hans arvinger kom begge Asakgårdene i slutten av århundret til Mathiesenslektens stamfar Mogens Lauritzøn og ble dermed en del av det store Linderudgodset, som så mange andre gårder i Sørum.

Presterud

Dette må etter navn og eierforhold ha vært prestegården til den gamle Asakkirken. I så fall har det naturligvis bare vært 1 bruk i gammelnorsk tid; men det stod utenfor gårdklassesystemet, for prestegårdene var skattefrie. Etter opgave i Rødeboka synes gården bare å ha vært på 1 markebol, så hadde det vært et vanlig bondebruk, vilde det ha vært en liten halvgård. Asakkirken blev sikkert nedlagt nokså snart etter Manddauen, og den vesle prestegården blev vel da liggende øde. Gjenrydningen begynte i slutten av 1500-årene, da den er nevnt som "ødeplass" i skattelistene (d.v.s. som opdyrket underbruk), og i 1616 er den kommet med i kongsjordeboka som

bebodd gård. I 1575 var den underbruk under Sørum prestegård.

Eierforhold

1393 eide presten ved Asakkirken 1 hefseldebol og 3 øyresbol i Presterud, og det er ingen grunn til å tro annet enn at det var hele skylda. Senere blev den som Asakprestens andre embedsgods ført over til Sørum prestebol. I 1575 blir den nevnt i prestejordeboka med skyld 5 lpd tunge, 1624 er skylda blitt 6 lpd og 1647 ½ skpd som blev stående til matrikkelrevisjonen 1836.

Tangerud og Sagen

Begge disse gårdene blev først selvstendige gårdsnummer i 1836. Før den tid var de plasser under Refsum. Sagen er sikkert først ryddet som plass i nyere tid, men Tangerud representerer sannsynligvis en nedlagt gammelnorsk gård. Den er nemlig nevnt som ødegård under Refsum i matriklen av 1666, og den er også å finne i ødeplasslisten fra 1668. Når den ikke blev eget gårdsnummer før matrikkelrevisjonen i 1836, er årsaken trolig den at den hadde samme eier som hovedgården Refsum, nemlig kongen, slik at det ikke var noen praktisk grunn til å skille den ut.

Andreas Holmsen

Lederens spalte:

Historielagets kommentar til kommunplanen 2002 – 2013

Blaker og Sørum historielag har mottatt forslag til kommuneplan for Sørum 2002-2013 til offentlig ettersyn. Vi vil i den forbindelse uttrykke vår generelle tilfredshet med den grundige og systematiske holdning som synes å prege dette verktøyet for å samordne den fysiske, økonomiske, sosiale, estetiske og kulturelle utviklingen i kommunen. Konkret er vi glade for at ravineområdet øst for den nedre dammen

ved Steinrud bevares til naturvernområde og friluftsområde. Det er naturlig nok arealdelen som har størst interesse for de fleste. Endret valg av farge på kartet kan raskt endre en grunneiers tomteverdi fra 1krone til 100 kroner pr. kvadratmeter. Vi vil fra historielagets side likevel først gi noen generelle kommentarer til tekstdelen av plandokumentet.

Om språkbruken i planen

Vi støtter opp om de bestrebelsene kommunen gjør for å søke alternativer til de rene økonomiske indikatorer for å beskrive kommunens virksomhet. Når en bevisst skal bygge opp et nytt rapporteringssystem og en ny planleggingsmodell slik Det full-stendige balanse-regnskapet er et uttrykk for, ligger det likevel en fare i at det nye språket som utvikles internt bidrar til å fjerne kommuneadministrasjonen fra den alminnelige språkbruk hos innbyggerne. Planen er tenkt å tjene. Vi har ingen enkel medisin mot dette ut over den metodepresten Erik Pontoppidan d.y. benyttet i sin danske forklaring til Martin Luthers katekisme; i boka "Sandhed til Gudfrygtighed" fra 1737 innleder han hele tida sin forklaring med "dette betyr at", og så kommer det en beskrivelse av hva Luther måtte ha ment med andre og mer folkelige ord ispedd konkrete eksempler.

Det er ikke alle gitt å forstå forskjellen på finanskapital, brukerkapital, humankapital, strukturkapital, samfunnskapital og miljøkapital. Når de gode intensjonene om en bredere basis for ulike suksesskriterier reduseres til en uforståelig mantra om bærekraftig utvikling, osv. skaper det snarere irritasjon enn økt forståelse, som vel er hensikten.

Hovedproblemet for kommunen vil i overskuelig tid være manglende samsvar mellom behov og tilgjengelige ressurser til å dekke disse. Som en lokal forening som gjerne vil bidra aktivt til å nå målene om Den gode kommunen, merker vi raskt om det er vilje "til å skape nytte, tillit hos og samspill med innbyggerne og næringsliv"

eller når våre forslag blir møtt med avvisning og manglende forståelse. Vi kan underskrive på at avvisningen ikke blir bedre av å bli pakket inn i et uforståelig språk.

Det er resultatene det kommer an på, og ikke hvilke ord uenigheten blir pakket inn i. Å foreta en prioritering mellom de ulike behovene i kommunen er politikernes oppgave, og indirekte innbyggernes ved hvert fjerde år å velge dem. Generelt etterlyser derfor Blaker og Sørum historielag en sterkere vilje til å prioritere det som i kommuneplanens terminologi heter "identitetsskapende tiltak og derved bidra til bærekraftig utvikling."

Kulturminnevernplan

Det er positivt at Sørums kommune har som mål å utarbeide en kulturminnevernplan i perioden 2002-2005. Behovet for en slik plan, som har stått på arbeidsplanen for kulturseksjonen relativt lenge, er påtrengende etter at ansvaret for oppfølging av kulturminneloven er foreslått overført fra fylkeskommunen til kommunen.

Og det er viktig at kulturminnevernplanen omfatter mer enn rent fysiske kulturminner knyttet til arealdelen av kommuneplanen. Vi slutter oss til den utvidete definisjonen av kulturvern som trekkes opp i stortingsmeldinga om Kulturpolitikk for 80-årene: "Kulturvern blir ofte oppfattet som et spørsmål om bevaring, gjerne med kulturytringer som bygninger og gjenstander. Kulturvernet blir i denne meldingen nyttet i en annen og videre mening. I videste forstand er kulturvern vernet om muntlige, litterære og materielle overleveringer om levesett, kultur og historie fram til vår egen tid. Kulturvern omfatter både immateriell og materiell kultur, stedsnavn og bygninger, teknikker og redskaper. Kulturvern er en del av et levende kulturliv, som gir kunnskap og holdninger til fortiden og nåtiden."

I tillegg til at vedtaksfredete kulturminner og alle automatisk fredete kulturminner markeres på arealdelen av

kommuneplanen, bør derfor en kulturminneplan også gi svar på hvordan kommunen vil ta vare på lokale språktradisjoner og kulturytringer i form av musikk, dans, drama og litteratur. Kulturutvalget i Sørumsdal vedtok allerede i 1989 opprettelsen av et lokalhistorisk arkiv, uten at dette er fulgt opp fra kommunens side. Kommunestyret har vedtatt å støtte utgivelsen av ei bygdebok i fem bind uten at kommunens administrative ansvar for utgivelsen synes avklart. Kommunestyret har vedtatt å søke å få Sørumbåten, Norges eldste båtfunn, utstilt på Sørumsand, uten at vi merker noen stor interesse verken fra politikere eller administrasjon for å få vedtaket gjennomført.

Fylkeskultursjefen forventer at Sørumsdal konkretiserer sitt ansvar for kulturminnene, og peker i den forbindelse på behovet for en foreløpig temaplan for kulturminnevern inntil en kulturminneplan er utarbeidet. Rådmannen mener det er feil bruk av ressurser å utarbeide en foreløpig temaplan for kulturminnevern når arbeidet med en kulturminneplan er nært forestående.

Blaker og Sørumsdal historielag etterlyser i likhet med fylkeskultursjefen en avklaring av Sørumsdal kommunes ansvar for kulturminnearbeidet i kommunen. Vi tror også det er en god idé relativt raskt å utarbeide en foreløpig temaplan for kulturminnevern. Dette arbeidet vil litt avhengig av hvordan en legger det opp langt fra være bortkastet, men vil raskere kunne bringe oss nærmere utforming av en kulturminnevernplan for Sørumsdal. Vi er redd for at rådmannens frykt for å bruke kommunens begrensede ressurser på en feil måte ikke bare gjelder en temaplan for kulturminnevern, men hele kulturminnevernarbeidet. Vi forstår behovet for å prioritere begrensede ressurser, men kan ikke akseptere at det alltid er oppgaver knyttet til kultursektoren som blir salderingsposten. ”Det har ved denne rulleringen ikke vært tilstrekkelig verken med tid eller ressurser til å gjøre en helhetlig vurdering av kulturminnevern,”

skriver rådmannen i sin kommentar til fylkesrådmannen. Kanskje bør andre oppgaver nedprioriteres i perioden 2002-2005.

Golf i Sørumsdal

Blaker og Sørumsdal historielag ønsker ikke å ta stilling til hvilke av de alternative stedsvalg for golfbane som bør velges. Så langt vi har brakt på det rene, truer ingen av alternativene aktuelle kulturminner. Tvert imot har vi av utbyggerne fått det inntrykk at nærhet til et eller flere kulturminner er å betrakte som en fordel ved valg mellom golfbanealternativene. Vi har derfor bistått de utbyggerne som har kontaktet oss med en oversikt over nærliggende kulturminner.

Når lokalisering er bestemt og utbyggingen starter, regner vi imidlertid med at det uansett alternativ vil bli foretatt store masseforflytninger. Uansett hvor en graver på disse områdene, unntatt der bakkeplanering er foretatt, vil en trolig støte på kulturminner. Vi vil derfor kreve at det foretas arkeologisk prøveutgraving av området som velges før bulldoserne slippes til på området.

Når det gjelder valg av navn på det ene alternativet, Sudreim, ligger området så nær det sannsynlige herresetet at navnebruken kan forsvares. Vi tror likevel at bruk av det nærmeste gardsnavnet, Solberg, ville vært et bedre navn på dette alternativet.

Brukerkapitalen

”Brukerkapitalen synliggjør kommunens evne til å skape nytte, tillit hos og samspill med innbyggerne og næringsliv. De viktigste elementene innenfor brukerkapitalen er medvirkning, brukerundersøkelser og Sørumsdal dialog.”

Det er et mål for kommunen å utvikle samarbeidet omkring kulturaktiviteter med lag, foreninger og næringslivet. Det skal gjennomføres årlige samlinger for gjensidig idé-utveksling. Både målet og virkemiddelet årlig samling har historielagets helhjertede støtte. Vi har gjennom mange år medvirket til slike

tilbud, og vil gjerne bidra med noen erfaringer.

I samarbeid med grunneierne og kommunen utarbeidet historielaget en plan for natur- og kultursti mellom Bingsfoss og Hammeren. Frivillige fra historielaget står fortsatt for rydding og vedlikehold av stien, mens kommunen bidrar med utskifting av glass til tavler og andre økonomiske utlegg. På samme måte har historielaget vært motoren i etablering av Pilgrimsleden gjennom kommunen, som er blitt realisert takket være positiv innstilling hos grunneierne og kommunen, som bidrar gjennom innkjøp av de store merkestokkene langs leden. Vi arbeider nå med etablering av en ny natur- og kultursti mellom Bingsfoss og Rånåsfoss på vestsida av Glomma. Det er også flere andre steder i kommunen i gang et samarbeid mellom grunneiere og historielaget for å etablere turstier med informasjon om området en går i. Grunneierne er interessert å samle den turaktiviteten økt bosetting gir i faste traséer, og opplegget med turstiene må absolutt regnes som ”identitetsskapende tiltak”. Vi har også foreslått at det settes opp tavler med informasjon ved de ulike kulturminnene i kommunen som forteller om deres bakgrunn på samme måten som tavla ved funnstedet for Sørumbåten ved Hammeren. Virksomheten forutsetter imidlertid at det avsettes tilstrekkelig midler årlig til å dekke de eksterne kostnadene ved produksjon av skiltene. Helt enkelt sagt fungerer samarbeidet om disse prosjektene utmerket på følgende måte: Vi gjør selve jobben gratis, og kommunen betaler regningene for det vi ikke klarer å levere, som for eksempel produksjon av skilter og og større anleggsarbeider. Og vi er enige om at vi får mye mer ut av disse midlene enn om kommunen skulle drevet hele virksomheten alene.

Samarbeidet om utgivelse av bygde-boka for Sørum er et eksempel på et samarbeidsprosjekt der manglende avklaring av rammebetingelsene og det

økonomiske ansvaret for utgivelsen har ført til unødvendige problemer.

Uklarheten baserer seg på vedtaket i kommunestyret 3. september 1998, der ”det forutsettes at Sørum kommunes økonomiske bidrag (kr. 1.650.000,- fordelt over 8 år) blir vurdert under arbeidet med økonomiplan og budsjett og at den økonomiske ramme er vedtatt og godkjent før arbeidet blir satt i gang.” Redaktøren er ansatt som kommunal tjenestemann og rapporterer til seksjonsleder kultur. Kulturutvalget har nedsatt ei styringsgruppe for prosjektet, i hovedsak med politisk oppnevnte representanter. Det er fra historielagets side ingen tvil om at kommunen har påtatt seg det formelle utgiveransvaret for bygdeboka. Vi har fra vår side engasjert frivillige, som i løpet av utgivelsesperioden vil nedlegge gratisarbeid i prosjektet stipulert til mer enn 7.000 timer eller tilsvarende fire årsverk. Men vi opplever ingen tilsvarende deltakelse i prosjektet fra administrativ side, ut over at kulturkontoret stiller sekretær til disposisjon for styringsgruppa. Dette illustreres ved at statusrapport fra styringsgruppa legges fram uten innstilling fra administrasjonen. I stedet for å ta en ledende administrativ rolle i prosjektet for å utvikle det i en retning som alle involverte vil være fornøyd med, trekker administrasjonen seg tilbake i en revisorposisjon, hvor en kan vurdere og kritisere disposisjoner uten å være deltaker. En kritikk fra kommunens administrasjon framsatt på slike premisser fører lett de at de som har ofret noen timer hver uke på et prosjekt de har tro på at skal realiseres, svarer med tilsvarende tilbaketrekking: ”Skal det være på den måten, gidder jeg ikke ofre fritida mi på å sitte her og skrive av kirkebøker for andre. Jeg jobber heller med mitt eget slektsprosjekt.”

Som tidligere nevnt har historielaget opplevd tilsvarende manglende oppfølging fra kommunens side også når det gjelder etablering av lokalhistorisk arkiv og i arbeidet for å bringe originalen av Sørum-båten tilbake

til kommunen. Vi ser at det i begge tilfeller grunnleggende dreier seg om en frykt fra kommunens side for å pådra seg kostnader. På den andre siden er en velvillig til formålet, og gleder seg over at så mye av arbeidet i prosjektene kan gjennomføres gratis av frivillige. Dette fører tidvis til ren handlingslammelse som i Sørumbåtprosjektet, tidvis til å vedta formålet, men ikke følge opp med konkrete bevilgninger, bare regne med den gratis frivillige innsatsen, som synes å være tilfelle med lokalhistorisk arkiv. Resepten for begge situasjoner må være større tydelighet i beslutningsgrunnlaget for politikerne, og mer helhjertet deltakelse i prosjektene fra administrasjonens side. Det er på mange områder en viktig og helt nødvendig målsetting å trekke innbyggerne inn i gjennomføring av tiltak lokalt i kommunen, men det forutsetter et helhjertet samarbeid hos alle involverte. Det gjenstår fortsatt noe arbeid i Sørum for å optimalisere bruker-kapitalen. Eller kanskje det var struktur-kapitalen. Les i hvert dette innspill fra vår side som et positivt tilskudd til økning av samfunnskapitalen.

Svein Sandnes

Historielagets kalender 2002

I år så det stygt ut for historielagets tradisjonsrike kalender. Kjell Huseby, som har stått for utgivelsen i alle år ble syk, og kastet inn håndkleet. Heldigvis tok Anders Henriksen imot utfordringen da vi spurte om ikke han kunne stå for utgivelsen. Sammen med Svein Sandnes valgte han ut de bildene som er kommet med, men da hadde Kjell frisknet til såpass at han påtok seg montering og stifting helt alene. Får du ikke besøk av en kalenderselgere, så ta kontakt med Kåre Sæther tlf. 63 82 90 76.

Sørum-Speil i 2002

Styret i historielaget har vedtatt å endre navn på Artikler til Sørum-Speil. Dette gjøres for å markere at bladet i tillegg til de store artiklene også har en lang rekke mindre notiser og som speiler hva som til enhver tid skjer innenfor kulturminnevernet i kommunen vår. Utgivelsesfrekvensen blir som tidligere, og vi mottar gjerne et bidrag også fra deg. Til orientering finner du nedenfor utgivelsesdatoene og innleverings-fristene (i parentes) for utgivelsene i 2002:

Nr. 1 - 2002	28. januar	(14. januar)
Nr. 2 - 2002	18. mars	(4. mars)
Nr. 3 - 2002	3. juni	(21. mai)
Nr. 4 - 2002	19. august	(5. august)
Nr. 5 - 2002	14. oktober	(30. september)
Nr. 6 - 2002	9. desember	(25. november)

Artikler fra Blaker og Sørum historielag redigeres av Svein Sandnes,
Returadresse: Svein Sandnes
Postboks 62, 1927 RÅNÅSFOSS

B